

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ЗАПОРІЗЬКОМУ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ КОМПЛЕКСІ «ВИБІР»

Бережок С.В.

Україна. м. Запоріжжя. Територіальний відділ освіти молоді та порту Шевченківського району, Запорізький навчально-виховний комплекс «Вибір»

Постановка проблеми. Розбудова незалежної Української держави неможлива без оновленої національної освіти, розробки прогресивних технологій, гуманізації, диференціації та інтеграції навчання, науково обґрунтованої системи патріотичного виховання майбутніх громадян XXI століття. Тому на сучасному етапі становлення правової демократичної держави та інтеграції України до загальноєвропейського співтовариства дедалі більшої гостроти набуває проблема відтворення в суспільстві духовної, високоморальної особистості – творця власного майбутнього, гуманіста, громадянина – патріота України. Адже зміцнити і розвинути демократичну правову державу, яка ввійшла б повноправним суб'єктом до європейської спільноти можуть громадяни, які люблять свій народ, свою Україну, готові самовіддано захищати й розбудовувати її, які мають людську гідність, національну самосвідомість, гуманістичну моральність, знають свої права і свободи та вміють цивілізовано відстояти їх, сприяючи громадянському миру і злагоді в суспільстві. Виховати таких можна за умови розвитку національної освіти, в якій система виховання та навчання ґрунтується на ідеях української героїчної історії, багатій культурі, звичаях народу та глибокому знанні рідної мови, літератури, поваги до національних символів, та основ християнської релігії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На теренах України першооснови патріотичного виховання були закладені ще в народній педагогіці – в легендах, казках, міфах, літописах, повчаннях, прислів'ях. Питання патріотичного виховання хвилювало літописців, державних і громадських діячів, письменників: Нестора Літописця, Ярослава Мудрого, Іларіона, Володимира Мономаха, П.Орлика, Ф.Прокоповича, Г.Сковороду, Т.Шевченка, П.Куліша, Д.Чижевського, Лесю Українку, І.Франка, М.Грушевського, В.Винниченка, С.Рудницького. Багатогранні аспекти патріотичного виховання особистості знайшли своє відображення у працях педагогів Х.Алчевської, Г.Ващенка, О.Духновича, І.Огієнка, С.Русової, К.Ушинського, Я.Чепіги, які велику увагу приділяли вихованню любові до своєї землі, рідної мови, формуванню

національної самосвідомості, поваги до історичного минулого. А.Макаренко, В.Сухомлинський радили прищеплювати молоді високі почуття вірності й відданості Батьківщині, пошани до її трудівників. Психологічні засади патріотичного виховання досліджували П.Блонський, Л.Виготський, Г.Костюк, О.Леонтьєв, О.Петровський, І.Синиця, П.Якобсон. У сучасній педагогічній науці окремі аспекти патріотичного виховання розробляють О.Бандура, Н.Волошина, А.Капська, В.Неділько, Є.Пасічник, Б.Степанишин..

Мета статті. Проаналізувати досвід роботи з патріотичного виховання учнівської молоді у Запорізькому навчально-виховному комплексі «Вибір».

Виклад основного матеріалу.

Процес виховання – це система виховних заходів спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості [1, с. 3]. Одним із пріоритетних напрямків організації виховної роботи у Запорізькому НВК «Вибір» є активне формування у молодій людини відчуття патріотизму, любові до власної Вітчизни та рідного краю. Відзначимо, **що патріотизм** (від гр. patriotes – батьківщина) – любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народу, гордість за свій народ, прагнення захистити його надбання, продовжити примноження його загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей. Як зазначав В. Сухомлинський: «виховання громадянина патріотом – це гармонія розуму, думки, ідей, почуттів, духовних поривів, вчинків» [2, с.16]. Патріотичне виховання покликане виховувати у молодій людини високі моральні ідеали, почуття жертовного служіння Батьківщині. Відомо, що основні риси громадянина формуються в молодому віці під впливом загальнонародних цінностей, у взаємодії особистості з суспільством, яке на кожному етапі репрезентують родина, школа та різноманітні колективи [3, с. 170]. Справжній патріот любить Батьківщину, не відвертаючись від неї через те, що їй нічим заплатити йому за це і що її народ не досяг рівня культури характерної для європейських суспільств. А головне – патріот не обмежується пасивною любов'ю до рідного краю, він активно працює для свого народу, його добробуту, розбудови культури й господарства. Він захищає честь своєї держав, примножує її багатства [4, с. 246].

Основна мета виховного процесу комплексу – формувати особистість, наділену громадянською відповідальністю, національною самосвідомістю, високими духовними цінностями, родинними і патріотичними почуттями; створювати умови для розвитку творчо обдарованої молоді, її індивідуальних якостей, набуття за час навчання учнями соціального досвіду. Виховний процес відбувається як через інформаційно-

просвітницькі виховні години, зустрічі з цікавими людьми, так і через залучення учнів до підготовки і проведення загальношкільних виховних заходів (свято останнього та першого дзвоника, проведення акції «Серце до серця» - благодійна ярмарка допомоги жертвам АТО), спортивні гуртки, органи учнівського самоуправління. Саме через них розвивається художньо-естетична культура, формується національна та громадянська свідомість, реалізуються творчі можливості юнаків.

Адміністрацією нашого навчального закладу було звернуто увагу на посилення актуалізації та підвищення мотивації вивчення учнями дисциплін гуманітарного блоку: історії України, української мови та літератури, історії рідного краю, курсу «Людина і світ». Саме ці предмети сприяють формуванню в учнівської молоді цілісного розуміння таких засадничих принципів патріотичного виховання як відданість рідній Вітчизні, гордість за її соціокультурні та історичні здобутки.

Програма з історії України передбачає виховання в учнів особистісних рис громадянина України, загальнолюдських духовних ціннісних орієнтацій, сприйняття ідей гуманізму та демократизму, патріотизм

Педагоги-історики чітко окреслили свою навчально-виховну мету – плекати національну ідею особистості, яка щиро сповідує високі ідеали національного відродження і працює задля процвітання України.

Патріотичне виховання здійснюється на основі проблемного викладу історії України. Вже з перших занять звертається увага на значення Київської Русі, Галицько-Волинської держави, Української козацької держави – Гетьманщини, Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіка для майбутніх поколінь. Практично всі теми з історії України можна використати для виховання національної свідомості молодого покоління. Але є такі, які справедливо можна назвати уроками громадянства, українства. Серед таких: теми присвячені національно-визвольній війні Б. Хмельницького, українській революції 1917-1920 рр., діяльності шістдесятників та дисидентів, національно-визвольному руху часів перебудови, здобуттю Україною незалежності та ін. Пізнаючи свій народ, діти пізнають самих себе, оцінюють себе як частину народу, у них формується почуття обов'язку і відповідальності перед Батьківщиною. Велике значення на заняттях історії мають героїчні подвиги особистостей, які стали патріотичною гордістю українського народу, бо як зазначав В. О. Сухомлинський «найголовніше, найяскравіше і найміцніше, що на все життя западає в серце патріота, що втілює в собі Батьківщину – це люди». Важливим є висвітлення правдивої історії українського народу, повернення до культурних надбань, відкриття

наново призабутих пам'яток нашої спадщини, повернення імен видатних українських вчених, художників, композиторів, видатних політиків.

Виховання патріотизму та національної самосвідомості відбувається також на уроках української мови та літератури. К. Ушинський наголошував, що мова – найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що зв'язує віджилі, живущі і майбутні покоління народу в одне велике, історично живе ціле. Коли зникає народна мова, – народу немає більше [6, с. 123]. Рідна мова – кров національної культури, її титульна сторінка. Кожній людині незалежно від її волі властива схильність до своєї рідної мови. Чужа мова рідною не стане [4, с. 460]. Саме тому в Запорізькому НВК «Вибір» українській мові і літературі приділяється особлива увага. В програмі з української літератури визначено, що метою вивчення дисципліни є виховання національно свідомого громадянина України, формування і утвердження гуманістичного світогляду особистості, національних та загальнолюдських цінностей [7, с. 3]. Твори української літератури є надзвичайно ефективним засобом патріотичного виховання дітей. Вагомих результатів викладачі-словесники досягають у формуванні патріотичної вихованості, адже мають продуману систему роботи із учнями у процесі вивчення поетичних, прозових і драматичних творів художньої літератури. Створена й апробована система роботи з питань патріотичного виховання під час вивчення творів М. Старицького, І. Франка, В. Стефаника, Лесі Українки, Олександра Олеся, В. Винниченка, Миколи Хвильового, М. Куліша, І. Багряного, О. Довженка, В. Симоненка, О. Гончара, Г. Тютюнника, П. Загребельного, І. Драча, Л. Костенко, В. Стуса та інших письменників передбачає виховання любові до Батьківщини, рідної мови, історії та культури, почуття національної самосвідомості, господаря власної землі, повагу до славних синів і дочок України. Багатий ідейно-тематичний зміст запропонованих програмою художніх творів реалізовує мету національного виховання в широкому обсязі.

Знати і шанувати історію рідного народу, відроджувати і примножувати його славні традиції стало визначальним напрямком не лише навчально-освітньої діяльності вчителів, а й усієї позаурочної та виховної роботи педагогічного колективу. Учні систематично приймають участь у підготовці, проведенні та захисті творчих письмових робіт присвячених історії рідного краю. Як писав Г. Ващенко: «Особливо велику роль відіграють традиції у збереженні української нації. Націю звичайно визначають як цілісність поколінь минулих, сучасних і майбутніх. Таку цілість підтримують передусім традиції» [8, с. 101].

Значна увага у навчальному закладі приділяється організації та проведенню цілої низки заходів громадянсько-патріотичної спрямованості, які відіграють важливу роль у виробленні в учнівській молоді суспільно значущої мети – побудови громадянського суспільства та правової незалежної Української держави. Серед них: просвітницька година «Хрещення України-Руси», вечір реквієм «Голодомор 1932-1933 рр. – незагоєна рана України», тематичний вечір присвячений українському козацтву «Золоті дзвони Покрови», виховна година «Українська держава та її символіка», цикли виховних годин присвячених річницям від народження видатних українських письменників та громадських діячів, виховна година «Незалежна Україна – спільний дім для всіх її громадян», свято квітів «Світе тихий, краю милий, моя Україно», інформаційно-просвітницькі години: «Екологічні проблеми нашого міста», «Осінні народні свята та традиції», «Бабин Яр – трагедія народу України», вечір вітання до дня працівників освіти «Сіячам вічного, доброго присвячуються», круглі столи присвячені правам людини за участі працівників правоохоронних органів та працівників відділу молоді і спорту районної адміністрації, виховна година присвячена річниці проголошення ЗУНР «А ми тую славу збережемо...», вечір до Дня працівників сільського господарства «Уклін земний - працівникам землі», виховна година присвячена Дню української писемності і мови, Маланчин вечір, українські вечорниці, вечір пам'яті присвячений річниці бою під Крутами «Герої Крут – вони назавжди в серці України», «... На Аскольдовій могилі поховали їх.» щорічно проводяться шевченківські тижні та вечори, день скорботи «Дзвони Чорнобиля», великодній тиждень з виставкою Пасхальних композицій, організовуються хресні дороги, вечори пам'яті за загиблими в Другій світовій війні «У борні, у бронзі, у серцях», просвітницькі години з нагоди дня героїв «Ми про Вас пам'ятаємо», свято української вишиванки «Веселі барви вишиванки», козацькі забави «Ми - козацького роду нащадки» та ін.

У виховній роботі педагоги намагаються дотримуватись принципів єдності активних та інтерактивних методів виховання, досягаючи їх інтеграції в кожному окремому виховному національно-патріотичному заході. Відзначимо, що в організації позанавчальної роботи з учнями вчителі широко використовували такі методи, як екскурсії, бесіди, тематичні диспути та дискусії, «круглі столи», вікторини, рольові ігри, конференції, лекції, тренінги, «відкриті трибуни», ділові ігри, різні форми роботи з книгою, періодичною пресою, безпосередньо пов'язані з тематикою національно-патріотичного виховання і покликані ознайомити учнів з найбільш яскравими сторінками нашої героїчної історії.

Як відомо, однією з основних форм позанавчальної діяльності та виховання учнів є групова, яка дозволяє здійснювати виховний вплив на школярів через колектив [9, 64-68]. В комплексі діє низка гуртків за інтересами, в яких діти можуть розвивати свої творчі здібності та вподобання. У цих гуртках учні під керівництвом вчителів займаються вивченням українських традицій, звичаїв, побуту, обрядів, досліджують походження свого роду, глибше вивчають історію рідного міста, детально знайомляться з життєвим шляхом учасників національно-визвольних змагань, видатних земляків, (зустріч з родичами Маї Самсики, привітання учасників визволення Запоріжжя та ін.), аналізують проблему росту злочинності серед молоді, обговорюють виборчі права та обов'язки на тренінгах курсу за програмою «Рівний-рівному»). Про результати своєї пошукової роботи учні звітують на щорічних науково-практичних конференціях та виховних годинах закладу, де вони розкривають найрізноманітнішу проблематику з історії рідного краю. Адже не можна виховати людину патріотом, якщо він не знає історії своєї малої Батьківщини, не любить свого навчального закладу, не пишається і не шанує видатних земляків.

Дієвим засобом патріотичного виховання є пісня. Г. Ващенко зазначав, що українська пісня за змістом і глибиною посідає одне з перших місць серед народів світу. Саме вона підтримує свідомість національної єдності українського народу, любов до Батьківщини і пошану до себе. В Запорізькому НВК «Вибір» майже щороку проводиться районний етап обласного конкурсу «Таланти твої Запорізький краю». Метою його творчої діяльності було відродження українського народного фольклору, насамперед того, що побутує в Запорізькому краї. Українська пісня характеризує українця як щирого патріота, що живе заради Батьківщини і завжди готовий віддати за неї своє життя. Переживання, що їх передає музика можуть бути такими тонкими і глибокими, що їх не можна передати словами. Через музику душа безпосередньо розмовляє з душею. Оскільки в народній пісні відбиваються почуття народних мас, то можна сказати, що через неї ми безпосередньо розмовляємо з давніми поколіннями. Ми разом з ними живемо тими почуттями, якими жили вони. Народна пісня – це єдність музики і слова [10, с. 148]. Усе це поглиблює у ліцеїстів знання про національну історію, розвиває патріотичні почуття, погляди і переконання, формує чітко виражену патріотичну позицію та патріотичний стиль поведінки.

Висновки. Таким чином, проаналізований досвід свідчить про, те що у Запорізькому навчально-виховному комплексі «Вибір» здійснюється значна робота із патріотичного виховання учнівської молоді. Змістом патріотичного виховання

комплексу є формування особистості зорієнтованої на національні цінності, прагнучої розбудови демократичної, незалежної української держави. Учні впродовж навчання в ліцеї усвідомлюють свою приналежність до українського народу, проймаються почуттями поваги до національної історії культури, традицій, звичаїв. Молодь оволодівши українською мовою, поглиблює знання іноземних мов міжнародного спілкування, толерантно ставиться до етнічних груп і національних меншостей, які проживають на території України. У школі звертається увага на дієвому служінні Батьківщині, що передбачає не тільки визнання поваги і любові до всього рідного (територія, предки, мова, історія), а й готовність самовіддано працювати в ім'я і на благо України. Визначений зміст патріотичного виховання реалізуються у ході проведення цілої низки культурно-просвітницьких заходів, заходів з відзначення державних і пам'ятних дат.

Література:

1. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – 3-тє вид., перероб і доп. – Тернопіль: Навчальна книга- Богдан, 2007. – 232 с.
2. Сухомлинський В. А. Родина в серце. – 2-е изд. – М: Молодая гвардия, 1980. . – 175 с.
3. Кухаренко П.М., Резнікова О.О. Формування громадської позиції сучасної молоді//Україна на зламі тисячоліть – 20 років незалежності (1991-2011): зб. наук. пр. /Редкол.: Кобець А.С. (відп. ред. та ін..) – Д.: Видавництво «Придніпров'я», 2011. – Вип. 3. – С.169-174.
4. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих начальних закладів. – Дрогобич: Коло, 2003.– 528 с.
5. Щорічник ВП НУБіП України «Заліщицький аграрний коледж ім. Є. Храпливого» – Тернопіль: ТзОВ «Терно-Граф», 2013. – 65 с.
6. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: в 2 т. – К: Рад школа, 1983. –Т.1– 348 с.
7. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень. – К: ВАТ «Поліграфкнига», 2010.– 111 с.
8. Вашенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994.–191 с.
9. Агадулін Р.Р. Позанавчальна виховна робота у ВНЗ: досвід формування полікультурної компетенції сучасного вчителя// Педагогіка та психологія. – 2007. – №3. – С. 64-72.
10. Щербань П. М. Національне виховання в сім'ї. – К.: Культурологічне ПП «Борівітер». – 2000. – 260 с.